

LLETRES / DE CATERINA ALBERT A VÍCTOR CATALÀ

Aquest cap de setmana s'han celebrat a l'Escala les Primeres Jornades d'Estudi de la Vida i Obra de Caterina Albert. En l'article que publiquem en aquesta plana, Margarida Casacuberta,

professora de literatura catalana contemporània a la Universitat de Girona, recorda els motius pels quals Caterina Albert va utilitzar Víctor Català com a pseudònim. Casacuberta, que analitza

el tema en el llibre *Els Jocs Florals d'Olot (1890-1921)*, escrit conjuntament amb Lluís Rius, explica que l'adopció del pseudònim és conseqüència de l'escàndol que va provocar en els cercles

olotins més conservadors la presentació de *La infanticida* —un monòleg teatral fort i colpidor que es representarà de nou al Teatre Romea el mes vinent— en els Jocs Florals del 1899.

Un pseudònim contra la tafaneria

Caterina Albert i Paradís, una escalenca de vint-i-cinc anys amb aficions artístiques i literàries, es va decidir, l'any 1898, a presentar una mostra de la seva producció poètica i dramàtica als Jocs Florals d'Olot. Feia nou anys que el certamen literari ocupava un lloc destacat en el programa d'actes de la festa major de la ciutat: amb el pretext dels Jocs Florals, havien passat per Olot els principals prohoms de les lletres catalanes i representants de la incipient política regionalista. Entre 1890, data de la inauguració del certamen, i el 1897 van presidir els diferents jurats qualificadors, respectivament, Jacint Verdaguer, Joaquim Riera i Bertran, Joan Permanyer, Josep Franquesa i Gomis, Joaquim Botet i Sisó, Àngel Guimerà, Josep M. Valls i Vicents i Joaquim Cabot i Rovira: no cal dir que els Jocs de la ciutat dels Vayreda tenien prou prestigi com per cridar l'atenció d'una persona que es proposava de jugar fort en el terreny de les lletres a Catalunya.

I no hi ha dubte que Caterina Albert volia jugar fort. Ho demostra el fet de presentar com a mínim dos textos —un poema i un monòleg— en un certamen que tenia Francesc Matheu com a president d'un jurat format per Ramon Masifern (sots-president), Josep Jutglar i Josep M. Aguirre (vocals), i Josep Berga i Boada (secretari). El que no sabia la jove escriptora és que la seva participació havia de convertir els Jocs de 1898 en els més polèmics de la història del certamen olotí, ni que, de resultes d'aquesta jugada, hauria de plantejar-se la necessitat d'interposar entre ella i la seva obra una gran barrera de protecció. L'adopció del pseudònim Víctor Català és una conseqüència directa del pas de Caterina Albert per Olot i significa, molt més enllà de la pura anècdota del canvi de nom, la voluntat de separar la seva personalitat literària de la seva vida privada en un intent —gairebé podríem dir desesperat— de salvaguardar la seva independència moral i professional en uns moments en què, pel sol fet d'escriure, una dona es convertia, de cara a «la gran multitud ineducada i grollera (...) en una mena de gallineros o amassona, en una mena de ser estrany que tira contra la corrent i el sentit comú». I, encara més, si el que aquesta dona escrivia no tenia res a veure amb el que normalment i amb una certa condescendència s'ha conegut com a «literatura femenina».

«La infanticida»

El jurat del IX Certamen Literari d'Olot va decidir de premiar dues obres de Caterina Albert: el poema *Lo llibre nou* i un monòleg amb el suggerent títol de *La infanticida*. No pas sense problemes, però. Ja abans del veredict, la premsa olotina deixava entendre l'ambient crispat que regnava les deliberacions del Jurat que presidia Francesc Matheu. Després dels Jocs i, per tant, un cop coneguda la identitat de l'autora, els sectors més intransigents del tradicionalisme olotí, aplegats al voltant del setmanari catòlic *El Deber*, parlaven d'immoralitat i fins i tot d'heretgia en relació amb el certamen. Durant l'acte de lliurament de premis, no es va representar ni tan sols llegir —com era

costum— el monòleg guardonat, i, a més, a la *Memòria del secretari*, Josep Berga i Boada alludia, ben segur per apaivagar els ànims més exaltats, a *imprecindibles* modificacions del text primigeni de *La infanticida*, «no sols per no atacar la moral sinó el bon gust (y bonas costums)».

La infanticida és, de fet, un monòleg agosarat, fort, colpidor, posat en boca d'un personatge femení —la Nela— que ha perdut l'enteniment a causa de la insuportable pressió psicològica a què l'ha sotmesa la situació límit que ella mateixa exposa de manera versemblantment desconexa. *La infanticida* narra la seva seducció per part d'un personatge —Reiner— que encarna la idea del bé i del mal, de vida i de destrucció, les relacions amoroses que mantenen d'amagat, i el posterior assassinat, per part d'ella mateixa, de la criatura —una nena— que fatalment ha nascut d'aquestes relacions. La impossibilitat de superar la por al pare i tot el que representa —l'opressió de la societat sobre l'individu, sobre la dona en particular— és, de fet, l'única culpable de l'actitud de la protagonista, com ho demostren les paraules que tanquen el monòleg «...lluny del pare... i la falç nena».

Un monòleg modernista

En aquest monòleg primerenc, ja hi apareixen molts dels elements que caracteritzen l'obra posterior de Víctor Català, tant a nivell temàtic com a nivell formal, i que justifiquen la utilització del qualificatiu «modernista», no només per part dels actuals estudiosos de la literatura, sinó també pels mateixos coetanis, com és ara

Fotografies de joventut de Caterina Albert. A dalt, asseguda entre dues amigues, i amb la seva germana Amèlia agenollada.

el secretari del jurat qualificador del certamen olotí. Berga i Boada, que degué defensar amb totes les conseqüències el monòleg, va destacar en *La infanticida* «un caràcter, tant en lo fondo com en la forma, marcadament realista, molts ne diran modernista! i prenentho aixís donchs, he de fer constar que lo Jurat entre lo que no es modernista i està plagat de frases bydas y anpolositats que no conduixen a cap fi, inspirat tot en la poesia castellana, y lo que se'n diu modernista, realista, simolista, com volgueu! pero que traspua poesia y te xispas de sentiment, prefereix lo modern y en dona prova premiant *La infanticida*, d'un realisme que posa el cabells de punta, qu'esgarrafa y fa tremolar només de pensar que s'ha de posar en escena, pero que encanta per lo ben fet, per la correcció de la forma...». Passem per alt la confusió terminològica: el caràcter modernista a què es refereix Berga i Boada és inseparable de la visió del món dualista

i el fatalisme còsmic que determina inexorablement l'existència humana segons es desprèn de la lectura de *La infanticida*, una obra que, gràcies al tractament simbòlic de la realitat, transcendeix el cas concret i, molt més enllà dels límits que imposa el determinisme naturalista, proposa una reflexió general al voltant de la condició humana.

Heus aquí la principal causa dels escarafalls que va provocar en determinats sectors de la benpensant societat olotina el reconeixement públic de *La infanticida* com «tal vegada lo mellor del Certamen», novament en paraules de Berga i Boada: el monòleg atemptava directament contra l'ortodòxia que defensaven els grups integristes de la ciutat —a més, era escrit per una dona— i aquests van arremetre directament contra els cercles regionalistes que es movien a l'entorn del Certamen Literari al·legant la sempiterna supeditació de l'art a la moral. Al darrera de tot això hi havia, és clar, un conflicte que superava amb escreix els termes literaris en què pretesament es manifestava. A la base es percep un desenaix ideològic-polític important entre les posicions reaccionàries de l'integrisme catòlic i el conservadorisme més moderat dels regionalistes, que, justament fins el 1897, s'havien mantingut més o menys aglutinats sota un mateix organisme, el Centre Catalanista, el qual, per la seva banda, era el principal promotor del Certamen Literari.

Importants repercussions

En definitiva, la reacció que es va produir a Olot enfront d'una de les primeres obres que Caterina Albert es decidia a presentar a judici públic va tenir importants

repercussions. En primer lloc, l'afirmació de l'autonomia de l'obra d'art i la llibertat de creació com a valors bàsics i essencials de la seva concepció estètica. La conversa entre l'autora i Tomàs Garcés publicada a *Revista de Catalunya* l'any 1926 gira, en un moment determinat, al voltant d'un tema clau: la relació entre l'art i la moral. És precisament en aquest estadi de la conversa quan Víctor Català fa referència explícita al Certamen Literari d'Olot i a les vicissituds que van emmarcar la seva participació: «Em proposava —explica l'autora— de no descobrir mai la meua personalitat. A Olot, vaig haver de trencar la consigna, però. Vaig enviar a un certamen que se celebrà en aquella ciutat un monòleg. Fou premiat. Hi hagué unes discussions fantàstiques, es veu, sobre qui era l'autor del treball. Sembla que es tractava d'un monòleg atrevit. Jo no me n'adonava. Quan van saber que l'autor era una dona, l'escàndol va ser més gros. No trobaven correcte que jo contés la història d'un infanticida. I, no obstant, ¿és que pot tenir límits l'obra d'un artista? No crec que unes normes morals puguin frenar-la. Crec elemental advocar per la independència de l'art. Gràcies a aquesta independència he pogut ser fidel a la meua vocació, que tothom hauria volgut intervenir. No reconec altra norma que la del bon gust, ni altra immoralitat que la de la inutilitat. L'obra mal feta és, per això mateix, l'obra immoral».

Mai més amb el mateix nom

Mig segle després dels fets, l'any 1948, Víctor Català encara recordava el paper d'escàs lluïment que li va tocar de representar en el marc d'una polèmica que transcendia, de molt, els límits de la seva obra i del mateix fet literari. El to en què ho expressa presenta, malgrat els anys, un deix marcadament irònic: «...havent-hi hagut aferrissades discussions, segons semblava, respecte a si *La infanticida* podria o no representar-se, requeria el Jurat, per mitjà de la premsa, l'autor, perquè es presentés a Olot abans de la festa per tractar amb ell d'aquests i altres punts. En prendre coneixença del requeriment, la meua petita satisfacció d'aficionat que, a la impensada, ha estat admès en el *rolle dels floralistes*, s'esfullà repentinament, mateix que una senzilla floreta silvestre, sota l'embat d'un trànspol. Conseqüències: 1) Que la pobre personeta que, sense somniar amb la fantasia de cada premi, en enviar els meus assaigs no havia fet més que deixar-se anar, gairebé inconscientment, a l'impuls engendrat per la suggerència del cartell, no va pas anar a la gloriosa ciutat dels Vayreda, ni per la festa, ni abans, ni després, deixant que per allí s'ho arragessin tot com millor els semblés i fessin el que volguessin de l'obreta discutida; 2) Que, esfeïda d'aquella facècia, que podria fer passar son nom per les boques, se va prometre, la innocent ensopegaire, no donar, emparat pel mateix nom, mai més res al públic».

MARGARIDA CASACUBERTA
(Professora de literatura catalana a l'Estudi General de Girona)